

TEATER. Festivalil Draama toimunud vestlused andsid aimu, mida koroonatardumus teatritegijatele tähendas ja millisen

Teatrimaastikul on kasvanud teadmatus j

ÜLEVAADE
HEILI SIBRITS
kultuuritoimetuse juht

Arvestades teie tegevusvaldkonda ja vabakutselisuse staatust, siis arvestades situatsiooni, kus me praegu oleme, ei näe, et te oleksite finantsiliselt jätkusuutlik. Nii vastati märtsis eelmisel aastal parima tantsulavastuse loojaks kuulutatud Mart Kangrole pangast, kui tema krediitkaart koroonakriisi haripunktis aegus. Teatritefestivalil Draama toimunud vestlusringis «Külaline» tõi hinnatud etenduskunstnik just selle näite, rõhutamaks, kuidas poole aastaga on vabakutselise staatus Eestis muutunud.

Kangro kinnitusel oli tal limiit kaardil praktiliselt kasutamata ning panga ees polnud ta kunagi võlgu jäänud. «Vaata mata eeskujulikule finantskäitumisele olin ma ebasaldusväärne oma töö tõttu, see mõjub õnnestavalt, ja kui võetakse ära ka territoorium, kus saame ruumis publikuga kokku, siis tekitab identiteedikriis,» nentis Mart Kangro.

Milliseid lootusi/hirme on koroonatardumusest ja tegijatesse toonud, oli teatritefestivali arutelude kuumim teema.

Ebavõrdsuse kasv

Aruteludes kuuldu paneb kartma, et praegusele haprale ja omaoodi segasele teatrimomendile tagasi vaadetes võime seda näha kui üht viimast õnnehetke. Vestlusel «Kui eriolukord oleks pärisolukord» tõi vabakutseline Henrik Kalmet (pildil) välja, et kevadel alanud koroonakriis paljastas ebavõrdsuse. Näiteks kui pärast teatripausi jätsid mõned trupid etendused ära, sest saali 50-protsendilise täitumusega tegutsemise oleks kahjumlik, siis teised ei hoolinud hajutatuse nõudest ja publik peaaegu istus üksteise süles.

Kalmeti sõnul kohtlesid teatritegijaid ebavõrdselt ka riik või riigiga seotud teatrid – näitena tõi ta Endla, kus palgalistele näitlejatele kompenseeriti ära jäänud etenduste eest saamata jäänud tasu, kuid samas teatris töötanud vabakutselistele mitte.

Teatritegemine pole inimõigus, mõõnis vabakutseline näitleja Tambet Tuisk (pildil) teises vestlusringis. «Majanduslikus mõttes pole mõtet teatrit teha. Kui sa tahad teatrit teha,

siis peadki vastama küsimusele, miks,» arutles Tuisk. Jah, vabakutselisus on valik, ent just tänu vabakutselisusele või õigemini riigiteatrite ja eratruppide väikele vägikaikaveole, vabakutseliste riskijulgusele on Eesti teatripilt mitmekesine ning huvitav. Tugeva teatri jaoks on vaja mõlemat.

Alanud hooajal leiab pea kõikide suurte teatrite truppides uusi nimesid, sügiseti näitlejad ikka vahetavad töökohti (ja peavadki), aga palgatööd leidsid ka äsja lavakunstikateedri lõpetanud noored – vabakutselisteks jäid 17 lõpetajat vaid kolm. Varem on see suhe olnud pigem vastupidine, sest noored ise on eelistanud iseseisvaks jääda ning riigi rahastusega teatritruppides pole lihtsalt vabu töökohti olnud.

Tänavuse Draama festivali juht Hedi-Liis Toome tõi vestlusringis välja, kuidas äsja kooli lõpetanud noor oli tunnistanud, et kindel leping on parim, mis sai temaga juhtuda, sest kui teatrid kinni pannakse, siis mingi palk siiski jookseb. Arusaadav põhjendus.

Kes ja millist tööd saab? Teatriinimesed ei taha uskuda, et riik võiks keelata etenduste andmise, seega majade uuesti sulgemist ei nähta võimaliku stsenaariumina. «Olukord on ärev, aga me ei saa panna oma elusid seisma, peame õppima selle olukorraga elama ja kõik teatrid annavad endast kõik, et oleks turvaline,» kinnitas Ugala juht Garmen Tabur.

Teatrimaastikul on kasvanud teadmatus j

Tõenäolisemaks peetakse hajutatuse nõuet, mis omakorda tähendab, et saamata jäänud piletiraha tõttu tekib eelarves puudujääk. Seegi on teadmatus, milline on järgmine riigieelarve, kultuurirahastuse kasvu küll oodatakse, aga peljatakse, et see jääbki ainult unistuseks. Millist mõju avaldab võimalik kokkuvõtte kunstistele valikutele, on vaid puhas spekulatsioon, aga ka suured majad – olgu selleks Ugala või Eesti Draamateater – peavad praeguste kulude katmiseks teenima omatulu pea 50 protsenti. Kokkuvõtte võib kaasa tuua vabakutseliste palkamise katkemise (tehakse vähem lavastusi, kammerlikumaid, odavamalt jne).

Kevadine teatripaus tõi välja, kui suures sõltuvuses on Eesti teatritegijad üksteise tööd. Lihtsustatult öeldes: näiteks Ugala otsustest sõltub, kas Nargen-festival saab Naissaarel uulavastuse välja tuua või mitte. Nüüd on need teatrite ja vabatruppide vahelised Excelid vaja omavahel klappima saada.

Mida rohkem on suurtes teatrites kaasatud vabakutselisi või külalishäälseid teatriteatritest, seda keerulisem on aga mängukava ümber mängida. Külalishäälse tuleb rohkem läbi rääkida, neid ei saa panna nii fakti ette nagu palgalisi. Ootamatutes olukordades tuleb aga olla võimalikult paindlik ja just see väljakutse võib olla põhjuseks, miks näiteks lavastajatel võidakse soovitada eelistada oma maja inimesi.

Mis juhtub vabatruppide või väiksemate kooslustega, seda kõva häälega välja öelda ei osanda, sest ei taheta ära sõnuda.

«Kas te olete oma kohaga rahul» on põnevaimaid lavastusi sellest teatriaastast, fotol autorid ja etendajad Juhan Ulfsak, Mart Kangro ja Eero Epner.

«Kauka jumalas» mängib peaosas Indrek Taalmaa. FOTO: RAIT AVESTIK

vahelised Excelid vaja omavahel klappima saada.

Mida rohkem on suurtes teatrites kaasatud vabakutselisi või külalishäälseid teatriteatritest, seda keerulisem on aga mängukava ümber mängida. Külalishäälse tuleb rohkem läbi rääkida, neid ei saa panna nii fakti ette nagu palgalisi. Ootamatutes olukordades tuleb aga olla võimalikult paindlik ja just see väljakutse võib olla põhjuseks, miks näiteks lavastajatel võidakse soovitada eelistada oma maja inimesi.

Mis juhtub vabatruppide või väiksemate kooslustega, seda kõva häälega välja öelda ei osanda, sest ei taheta ära sõnuda.

Hele Kõrve ja Sander Roosimägi, «Vihmausside elust». FOTO: SIIM VAHUR

Tartu Uue Teatri projektijuht Maarja Mänd tunnistas, et nende rahakott on nii õhuke, et kui nad oleksid pidanud kevadel-suvel kõik piletid tagasi ostma, siis neil lihtsalt polnuks selleks raha. «Näiteks kui me müüme «Serafima ja Bogdani» piletid maha, siis me ei kasuta seda raha selle lavastuse tegemiseks, vaid eelnevate kulutuste katmiseks.»

Samas näiteks Kino-teater ostis kõik ära jäänud etenduste piletid tagasi, et vältida segadust ja uues olukorras alustati puhtalt lehelt. Kalmet rõhutas, et praegune ebakindlus kasvatab

ja võimendab ebavõrdsust. «Sa pigem ei too projektitükki praegu välja, kui sa ei tea rahastust, kui sa ei tea, kas sa saad mängida, sa ei saa näitlejatega teha ka mingeid pikaajalisi kokkuleppeid, et nad oleks sul olemas ka siis, kui etenduse kuupäevad peavad muutuma.»

Teatrikülluse aastatel ehitas eestlaste teatriarmastus iseenast õgiva masina, mis nõudis aina uusi lavastusi, vabakutselised, aga ka tegelikult riigiga seotud teatrites palgal olevad tegijad aina moodsustasid uusi ja ajutisi kooslusi. Tambet

Tuisk leiab, et Eestis tehti enne koroonat liiga palju teatrit ning mõne projekti ärajäämine on teravitav.

Eestis puudub statistika, mis näitaks, kui palju neist projektidest said üht- või teistpidi riigilt rahalist tuge. Koroonat on pidurdanud hasartmängumaksu ja alkoholiaktsiisi laekumist, seega on Eesti Kultuurkapitali sissetulek vähenenud, mis omakorda tähendab, et konkurents väljajätavale rahale kasvab. Loodetavasti ei teki olukorda, et loominguks mõeldud raha hakatakse nägema sotsiaaltoetusena, millega võimalikult paljudel tegijatel elu sees hoida. Kohustuslikud karantiinid ja lennuliikluse piiramine on vähendanud tööreisi ja väliskülalist kutsumist, mis omakorda tähendab, et selle jaoks küsitakse kulkast raha vähem. Seega saab neid eurosid kasutada milleski muuks.

Raha ja publik

Isegi kui rahaliselt ei jää teatritegijad võib-olla vaesemaks, siis teadmiste ja oskuste, kogemuste võrra küll. Võõras professionaalne pilk ning maailmateatri nägemine on vajalikum, kui seda tahetakse oma mugavuses tunnista, kapseldumine ja provintsis-

Mille poolest on festivali Draama programmi kuulunud lavastused erilised?

Tartus 8.–13. septembrini toimunud festivali saab pidada õnnestunuks, sest programm koosnes erilisel ja tugevast teatrist. Kõiki lavastusi võib rahuliku südamega soovitada kõigile, kes vähegi tunnevad huvi Eestis tehtava teatri vastu. Sealjuures täiendavad nimekirjas olevad lavastused üks-teist, kõlades omapärasel moel ka kokku. Tegemist on etendus-kustiga, mis tegeleb täna päevakorras olevate teemadega, katsetab vormipiire ning kõik tegijad teavad, miks nad just praegu seda materjali teevad ja kellele.

Sealjuures on näitlejate lavaline kohalolu erakordne.

Juhan Ulfsaki, Mart Kangro ja Eero Epneri «Kas te olete oma kohaga rahul» on lavastus, millest jääb usutavasti tugev jälg Eesti teatrilukku. Tähelepanuväärseks muudab Kanuti Gildi Saalis tehtud töö nii valitud vorm kui ka ootamatu, kuid ülimalt päevakajaline teemade võrgustik. Vaataja haaratakse kaasa, aga mitte füüsiliselt (seda ka, aga lavale tirimist ei pea kartma), vaid vaimselt, tegijad annavad raamid, kus kõigil on võimalik oma lugu kok-

ku panna, samas on siiski tegemist etendajate poolt rangelt, ent mänguliselt kontrollitud maailmaga. Boonuseks näitlejate omavaheline keemia.

Harva saab teatris midagi uut teada, aga Kristina Normani «Kergem kui naine/Lighter Than Woman» avardab maailma, samas pakkudes vaatajatele äratundmishetki. Lavastuses räägitakse rasketest teemadest, kuid seda tehakse õrnusega ning huvitavalt. Teater, mis paneb mõtlema ja tundma.

Kersti Heinloo, Raho Aadla ja Kristjan Suitsu «Emilie Sagée»

on atmosfääriteater, kus vormi – heli, valguse, liikumise, kostüümidega – antakse edasi põnev lugu. Lummas lavastus, millesarnast on Eesti teatrite mängukavast võimatu leida.

Tugev lavastaja- ja näitlejateater kohtuvad aktuaalsete teemadega nii Diana Leesalu lavastuses «Vihmausside elust», Priit Pedajase «Linnade põletamises», Maria Petersoni «Selles lapses», Priit Strandbergi «Naiste koolis» kui ka Ingomar Vihmari «Tangos». Kõigis eelnevalt nimetatud lavastustes tehakse suuri rolle või meeldejäätavaid sooritu-

si, kuid nimeliselt soovin välja tuua VAT Teatri «Kauka jumalas» (lav Margo Teder) kandvat osa täitnud Indrek Taalmaa, kes oli näitlejate seas minu jaoks selle festivali suurim üllataja.

Zuga ja SLÕ «2 + 2 = 22» on lustlik lastelugu, mida on õpetlik ja huvitav vaadata ka täiskasvanutel – kas me tõesti lapsi nii palju kamandame ja käsutame?

Kahast lavastusest koosnev «Värske kraam Viljandist» tutvustab uusi tegijaid, ent noorte kõrval on kindlasti väga põnev jälgida Katariina Undi katseid enast uue, füüsilisema näitlejana

kehtestada, nagu ka VAT Teatri lavastuses «Kosmilised saialilled», mis oli ka Undi lavastajatöö.

Karlova teatri «Minu haukuv koer» (Taago Tubin) ja Musta Kasti «Memm» (Maret Tamme) olid tugevad teemateatrid, esimene näitas väga nappide vahenditega, mis saab siis, kui elus oma kohta otsiv inimene muutub äärmuslaseks, ja kuhu viib meid ökoloogiline pimedus. Teine oli improvisatsiooniline lugu mälestusest ja mäletamisest, ka selle lavastuse puhul tuleb rääkida põnevalt vormikatkestusest ning eksperimentaalsusest. **Heili Sibrits**